

е интерпретаторски съответно овладян. А причината за смислаторческата недостатъчност – не само спрямо „Осъдени души“, но и към трите романа на Димов – е обща. Ще я открием както в положителните оценки, така и в критическите бележки към творчеството му. Защото и едните, и другите са двете лица на един и същ медал, и произтичат от идеологизираната атмосфера, в която бе възприемано творчеството на Димов.

Впрочем, дори симпатиите към „Осъдени души“ в атмосферата на идеологически монопол имаха донейде сбъркана основа. Самата не просто чуждестранна, но и със силен екзотичен дух тема („Испания!“) в годините на национална затвореност придобиваше смисъл на освободеност от българския провинциализъм, носеше не толкова дъх на екзотика, колкото дух на свобода, на разкрепостена визия към света. Също както и самото внимание към „осъдените души“ (въпреки „историческата“ им присъда), към една богата, усложнена, макар и декадентна психика, носеше очарованието на бягство от клишираните положителни герои – т. е. пак дъх на свобода, на разкрепостена визия към човека.

Макар че само по себе си това възприятие, определено от конкретните социо-културни условия (с което не искам да кажа, че творбите имат някакъв изконен, субстанциален, исторически непроменен смисъл), именно то придаваше смисловата значимост на „Осъдени души“ в българската култура. Но – без да смятам, че тези условия много са се променили дори след настъпилата промяна – мисля, че интерпретацията на романа трябва решително да се отмести в други посоки.

Впрочем, макар че никога не е била критически експлицирана, читателската рецепция на творбата се осъществяваше и на едно подмолно равнище, по един обратен на видимите и привидните послания начин. Идеологическото „алиби“ на „Осъдени души“ в годините на догматизма бе авторовото осъждане на „осъдени души“ (в лицето на Фани Хорн и отец Ередиа) и изразената симпатия към „новия свят“ (в лицето на аржентинския лекар Архимедес Морено, доброволец в републиканската войска, прокуден от родината си заради демократичната си позиция). Но Димов не осъжда и не симпатизира на тези герои сами по себе си, а заради човешките стойности, на които са носители. Отец Ередиа у Димов се превръща в символ на фанатичната вяра (на католическия клерикализъм, създал инквизицията). А доктор Морено със своето „фино човешко сърце“ става символ на един хуманен демократизъм. Чрез техните